СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Коротенко Валентин Олександрович
(прізвище, ім'я, по батькові)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Управління дебіторською заборгованістю підприємства
(назва кваліфікаційної роботи магістра)
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр і назва спеціальності)

Студента (ки) 2 курсу _____ В. О. Коротенко
(номер курсу) (підпис) (ініціали, прізвище)

групи Ф.м-71а
(шифр групи)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ В. О. Коротенко
(підпис)

Керівник к.е.н. _____ Є. Ю. Мордань
(посада, науковий ступінь) (підпис) (ініціали, прізвище)

Суми – 2018 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

на тему: «Управління дебіторською заборгованістю підприємства»

студента Коротенка Валентина Олександровича

В умовах розвинених ринкових відносин значна увага приділяється поняттям дебіторської та кредиторської заборгованостей. Основною проблемою в даних умовах господарювання є несвоєчасне та неповне виконання суб'єктами своїх зобов'язань, тобто порушення домовленостей між сторонами, в першу чергу, щодо строків оплати та поставки товарів, робіт, послуг. Основою фінансово-господарської діяльності підприємства є розрахункові операції, внаслідок яких, з однієї сторони, виникає дебіторська, а з іншої – кредиторська заборгованість, що, в свою чергу негативно впливає на діяльність суб'єкта господарювання. Тому, суб'єктам ринкових відносин необхідно здійснювати ефективне управління дебіторською і кредиторською заборгованістю, сприяючи постійному їх зменшенню та недопущенню простроченої.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є розвиток теоретичних і практичних основ управління дебіторською заборгованостю, з'ясування сучасного стану дебіторської заборгованості в ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» та розробка шляхів оптимізації управління дебіторською заборгованістю.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі управління дебіторською заборгованістю на підприємстві ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод».

Предметом дослідження виступають теоретично-методичні засади та практичні рекомендації щодо механізму формування та реалізації ефективного управління дебіторською заборгованістю.

Методи дослідження. Під час написання кваліфікаційної магістерської роботи були опрацьовані практичні та теоретичні матеріали з обраної теми. Методологічною базою наукового дослідження є положення діалектичного методу пізнання явищ і процесів та їх безперервний взаємозв'язок. Головними загальнонауковими методами дослідження, які були використані при написанні роботи, були: аналіз (використовувався для проведення досліджень основних характеристик об'єкта дослідження та особливості його діяльності у контексті тематики дослідження), синтез (для деяких узагальнень, які є важливими для дослідження оціночних параметрів, їх взаємної залежності та взаємозв'язку), порівняння (використовувався для оцінки прогнозованих і поточних параметрів діяльності об'єкта дослідження), дедукція та індукція (використовувалась при постановці завдання дослідження).

В якості інформаційної бази було використано дослідження дебіторської заборгованості багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Та законодавчі нормативні документи України, спеціалізовані періодичні видання (зазвичай, окремі статті з них) та різні форми звітності підприємства.

Результатами кваліфікаційної магістерської роботи є розвиток теоретичних та практичних засад, формування та реалізації системи управління дебіторською заборгованістю, формування системи показників оцінки ефективності її управління та розрахунок способів її оптимізації.

В роботі проводиться аналіз стану дебіторської заборгованості на прикладі підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» та запропоновано шляхи її оптимізації.

Результати дослідження можуть бути використані підприємством для оптимізації якості управління дебіторською заборгованістю.

Результати основ положень кваліфікаційної магістерської роботи були опубліковані у вигляді тез на всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України». Яка проходила 22-23 листопаду 2018 року в он-лайн режимі на сайті Сумського державного університету. Для даної конференції було розроблено тези за темою

«Управління дебіторською заборгованістю підприємства: проблеми та шляхи їх вирішення».

Ключові слова: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, політика управління дебіторською заборгованістю, оптимізація стану дебіторської заборгованості.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 62 сторінках, у тому числі список використаних джерел з 70 найменувань. Робота містить 13 таблиць, 3 рисунків, а також 7 додатків.

Рік захисту роботи – 2018 рік

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____
Науковий ступінь, вчене звання
_____ _____
Підпис Ініціали, прізвище
“__” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
зі спеціальності _____“ _____”
Шифр Назва
студенту _____курсу групи_____
Номер курсу Шифр групи

_____
Прізвище, ім’я, по батькові студента

1. Тема роботи _____
_____
затверджена наказом по СумДУ № ___від “ __” _____ 20__ року
2. Строк подання студентом закінченої роботи “ __” _____ 20__ року
3. Мета кваліфікаційної роботи _____
_____
4. Об’єкт дослідження _____
_____
5. Предмет дослідження _____
_____
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах _____
_____
7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

№ п/п	Назва розділу	Термін подання

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

8. Консультації по роботі:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I			
II			
III			

9. Дата видачі завдання: “__” _____ 20__ року

Керівник кваліфікаційної роботи _____ _____
Підпис Ініціали, прізвище

Завдання до виконання одержав _____ _____
Підпис Ініціали, прізвище

ЗМІСТ

Перелік скорочень, умовних познак, одиниць і термінів ……... 9
Вступ ……. 10
1 Теоретичні основи управління дебіторською заборгованістю підприємства ……..…….. 13
1.1 Основні засади політики управління дебіторською заборгованістю … 13
1.2 Система показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості підприємства..…….. 21
2 Практичні засади реалізації управління дебіторською заборгованістю на ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» …….…… 27
2.1 Загальна характеристика фінансово-господарського стану підприємства ……..…… 27
2.2 Фінансовий аналіз діяльності підприємства ……...…… 32
2.3 Аналіз та оцінка дебіторської заборгованості підприємства ….…….. 38
3 Розробка заходів щодо оптимізації дебіторської заборгованості підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» …….…… 43
3.1 Визначення оптимального розміру товарної дебіторської заборгованості для промислового підприємства…… 43
3.2 Оптимізація дебіторської заборгованості за допомогою розрахунку щоденних балансових залишків …….. 49
Висновки ……. 52
Список використаних джерел …… 56
Додаток А Групування визначення дебіторська заборгованість за різними підходами …… 63
Додаток Б Методика аналізу дебіторської заборгованості ……... 64

Додаток В Заходи для ефективного управління дебіторською заборгованістю ……... 65
Додаток Г Аналіз ліквідності балансу підприємства ……... 66
Додаток Д Структура поточної дебіторської заборгованості на підприємстві 67
Додаток Е Баланс підприємства ……..... 68
Додаток Ж Звіт про фінансовий результат ……. 71

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ

ДЗ – дебіторська заборгованість;

ПАТ – публічне акціонерне товариство;

ПТМЗ – «Полтавський турбомеханічний завод»;

ПУДЗ – політка управління дебіторською заборгованістю;

тис. грн. – тисяч гривень;

рр. – роки;

% – відсотки.

ВСТУП

Одним із найважливіших показників, який характеризує фінансовий стан підприємства є показник розрахунків з кредиторами та дебіторами. Дебіторська заборгованість має підвищену увагу до себе, це пов’язано із необхідністю постійно враховувати зміни бізнес-середовища, що змушує суб’єкти господарювання розробляти нові способи оптимізації цього процесу, вивчати нові методи та форми аналізу дебіторської заборгованості, розробляти системи оцінювання показників стану розрахунків за допомогою сучасних інформаційних технологій для автоматизації обробки необхідної інформації та прийняття відповідних управлінських рішень.

Питанням формування ефективного управління дебіторською заборгованістю в своїх роботах займалися: Т. А. Пінчук, Т. В. Шрам, В. В. Дублей, Т. В. Кравчук, Н. А. Матицина, О. Т. Бровко, О. А. Боровик та інші. Наукові діячі розглядали управління дебіторською заборгованістю, її мету, цілі, основні завдання та ознаки для подальшої класифікації дебіторської заборгованості. Також в роботах наведено основні концептуальні положення механізму формування та реалізації управління дебіторською заборгованістю та проаналізовано фактори впливу на даний процес.

Відповідно, все вище зазначене доводить нам актуальність даної теми роботи.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є розвиток теоретичних і практичних основ управління дебіторською заборгованостю, з’ясування сучасного стану дебіторської заборгованості в ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» та розробка шляхів оптимізації управління дебіторською заборгованістю.

Відповідно до мети визначаємо наступні взаємопов’язані завдання методичного, організаційного, теоретичного та практичного характеру дослідження:

– визначити основні засади політики управління дебіторською заборгованістю;

– розглянути систему показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості;

– провести загальну характеристику фінансово-господарського стану підприємства, проаналізувати стан дебіторської заборгованості та дати їй оцінку;

– визначити оптимального розміру товарної дебіторської заборгованості для промислового підприємства;

– оптимізувати дебіторської заборгованості за допомогою розрахунку щоденних балансових залишків;

– визначити види контролю дебіторської заборгованості та порядок їх виконання на підприємстві;

– дати оцінку стану дебіторської заборгованості та ефективності її управління на підприємстві за даними фінансової звітності та на основі результатів аналізу запропонувати управлінські рішення;

Об’єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі управління дебіторською заборгованістю на підприємстві ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод».

Предметом дослідження виступають теоретично-методичні засади та практичні рекомендації щодо механізму формування та реалізації ефективного управління дебіторською заборгованістю.

Підприємством для дослідження було обрано ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод», який дасть можливість провести всі необхідні дослідження.

Методологічною базою наукового дослідження є положення діалектичного методу пізнання явищ і процесів та їх безперервний взаємозв’язок. Головними загальнонауковими методами дослідження, які були використані при написанні роботи, були: аналіз (використовувався для проведення досліджень основних характеристик об’єкта дослідження та

особливості його діяльності у контексті тематики дослідження), синтез (для деяких узагальнень, які є важливими для дослідження оціночних параметрів, їх взаємної залежності та взаємозв'язку), порівняння (використовувався для оцінки прогнозованих і поточних параметрів діяльності об'єкта дослідження), дедукція та індукція (використовувалась при постановці завдання дослідження).

В якості інформаційної бази було використано дослідження дебіторської заборгованості багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Та законодавчі нормативні документи України, спеціалізовані періодичні видання (зазвичай, окремі статті з них) та різні форми звітності підприємства.

В кваліфікаційній магістерській роботі була проведена оптимізація дебіторської заборгованості за допомогою щоденних балансових залишків, та запропоновані шляхи оптимізації ДЗ, виокремлено систему показників, що можуть бути використані для оцінки ефективності дебіторської заборгованості.

Було проведено дослідження діяльності машинобудівної галузі у кризовий період, що і дозволило їх здійснити. Виходячи з результатів дослідження криза все ще триває так, як перебудова і переорієнтування виробництва є складним процесом і потребують комплексного підходу до вивчення проблеми і впровадження ефективних рішень.

Результати основ положень кваліфікаційної магістерської роботи були опубліковані у вигляді тез на всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України». Яка проходила 22-23 листопаду 2018 року в он-лайн режимі на сайті Сумського державного університету. Для даної конференції було розроблено тези за темою «Управління дебіторською заборгованістю підприємства: проблеми та шляхи їх вирішення».

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Основні засади політики управління дебіторською заборгованістю

Політика управління дебіторською заборгованістю представляє собою елемент загальної політики управління оборотними активами та маркетингової політики підприємства, націленої на більш лояльні взаємовідносини з покупцями, за рахунок яких збільшиться обсяг реалізації та оптимізації загального розміру заборгованості, з метою найшвидшого її повернення. Тому питання управління дебіторською заборгованістю є актуальним.

Для побудови та реалізації ефективної політики управління дебіторською заборгованістю (далі ПУДЗ), необхідно більш детально дослідити об’єкт управління – дебіторську заборгованість.

Теоретики та практики не мають єдиного трактування, щодо змісту терміну дебіторська заборгованість (далі ДЗ). Тому кожний автор має своє бачення цього визначення: Г. Г. Кірейцев «дебіторська заборгованість – це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг» [24], Т. В. Момот «дебіторська заборгованість безвідсоткова позика контрагентам» [31], О. Г. Лищенко «дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства» [33], та інші автори: С. Ф. Голов, О.Г. Лищенко, Д. К. Стоун, К. Х. Хітчинг, О. П. Крайник, З. В. Клепікова, Т. В. Момот, О. П. Крайник, В. В. Бєлозерцев, Г. Г. Кірейцев (додаток А).

Аналізовані нами визначення дебіторської заборгованості показують, що єдиного трактування цього поняття не існує, але за різними підходами їх можна поділити на 8 груп, виділивши головні плюси та мінуси кожного підходу (додаток А).

За першим підходом дебіторська заборгованість розглядається, як заборгованість дебіторів перед кредиторами на певну дату. Саме за таким підходом ДЗ визначається на законодавчому рівні у П(С)БО 10, зокрема такої точки зору дотримується і науковець Б. А. Юрловський. Недоліком можна виділити не повноту визначення, оскільки вона не розкриває економічну суть поняття.

Друга група представників, таких як А. Ю. Редько, А. Ф. Вещунова, називають дебіторську заборгованість, як грошові кошти до оплати. Недолік: дебітори можуть мати борги не тільки в грошових коштах, а і в інших активах.

ДЗ, як борг розглядають В. С. Зрадник, Л. В. Черненко, С. В. Мочерний та інші. Цей підхід є досить правильним, адже слово «дебітор» утворилося від слова «дебіт» (борг).

У четвертому А. Б. Борисов, Ж. К. Коллі, І. М. Бернар притримуються такої думки: дебіторська заборгованість – грошова сума, що була позичена на певний період на утверджених умова та має повернутися. Недолік: грошова сума дуже вузьке поняття, тому що вона може мати стан грошових еквівалентів.

П’ята класифікація за авторством Н. М. Новикова, О. А. Боровик, Г. Г. Кірейцев, говорить що дебіторська заборгованість – це вимоги до оплати. Досить доцільне визначення, адже ДЗ як боргова вимога, розглядається як термін їх виконання та може мати вигляд натурального або грошового еквіваленту.

До шостої класифікації відносять себе М. Д. Білик, Є. О. Іванов, К.С. Сурніна. Вони говорять, що дебіторська заборгованість – це майно, що не було оплачене контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу оборотних засобів. Недоліком є те, що розглядаючи це твердження як структуру балансу, тоді готівка це частина майна. Відповідно виокремлювати її не є доцільним.

Ю. С. Ігумнов, І. А. Єфремов, Н. В.Дембінський подають своє бачення дебіторської заборгованості як кошти у розрахунках. Це визначення просто є неповним.

Останнє групування визначає дебіторську заборгованість як вкладення в обігові кошти. Так вважають В. В. Палій, В. Ф. Палій. Але відповідно до П(С)БО вона відноситься і до необоротних коштів теж.

Розглядаючи дані підходи, можна сказати, що більшість підходів є далекими від досконалу, тобто не передають повноти інформації про дебіторську заборгованість. Але праці Н. М. Новикової, Л. О. Лігоненка, О. А. Боровик мають досить вдалі твердження, хоча і потребують доопрацювання.

Підсумовуючи вказані вище визначення, можна сформувати своє визначення дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість – це борг дебітора перед підприємством, що входить до оборотних та необоротних активів та надається на деякий період, за встановленими умовами до оплати, при якому боржник може бути винний: грошові кошти, будь які активи чи цінні папери.

У сучасній економіці дебіторська заборгованість є одним із активів, який контролює підприємство у результаті минулих подій, уживання яких буде приносити вигоду у майбутньому. Тобто місце, зміст та роль дебіторської заборгованості розглядають в прикладному аспекті, як один з головних елементів активів, який формується на ринковому механізмі на основі домовленостей про продаж, або поставку наведено на рисунку 1.1.

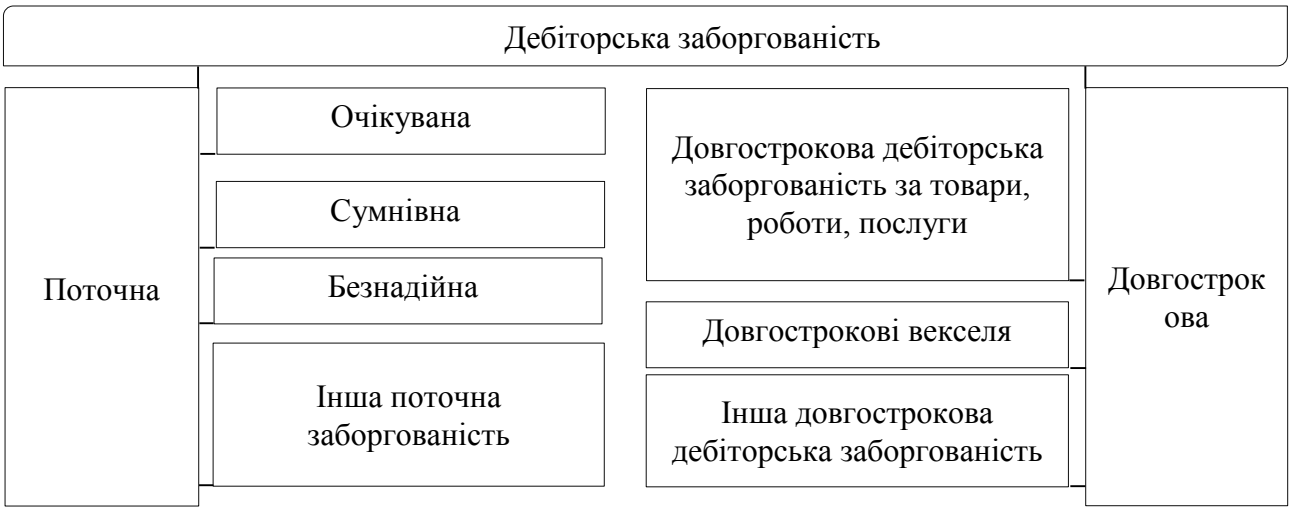

Рисунок 1.1 – Класифікація дебіторської заборгованості за строком повернення

Також треба згадати безнадійну та сумнівну дебіторську заборгованість. Сумнівна дебіторська заборгованість – це борг, в поверненні якого виникають сумніви. В свою чергу безнадійна дебіторська заборгованість – це борг, який не був повернений до умов угоди, або заборгованість, яку боржник, з високою вірогідністю, не поверне.

Можна відмітити, види дебіторської заборгованості за способом виникнення [37]:

– дебіторська заборгованість за послуги, товари та роботу, які були не сплачені вчасно;

– дебіторська заборгованість дебіторська заборгованість за послуги, товари та роботу, які були не сплачені;

– дебіторська заборгованість за отриманими векселями;

– дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом;

– дебіторська заборгованість за розрахунками з персоналом;

– та інші види дебіторська заборгованість.

Також зазначимо від чого залежить розмір дебіторської заборгованості. Ці фактори можна поділити на дві групи внутрішні та зовнішні, склад яких наведений на рисунку 1.2.

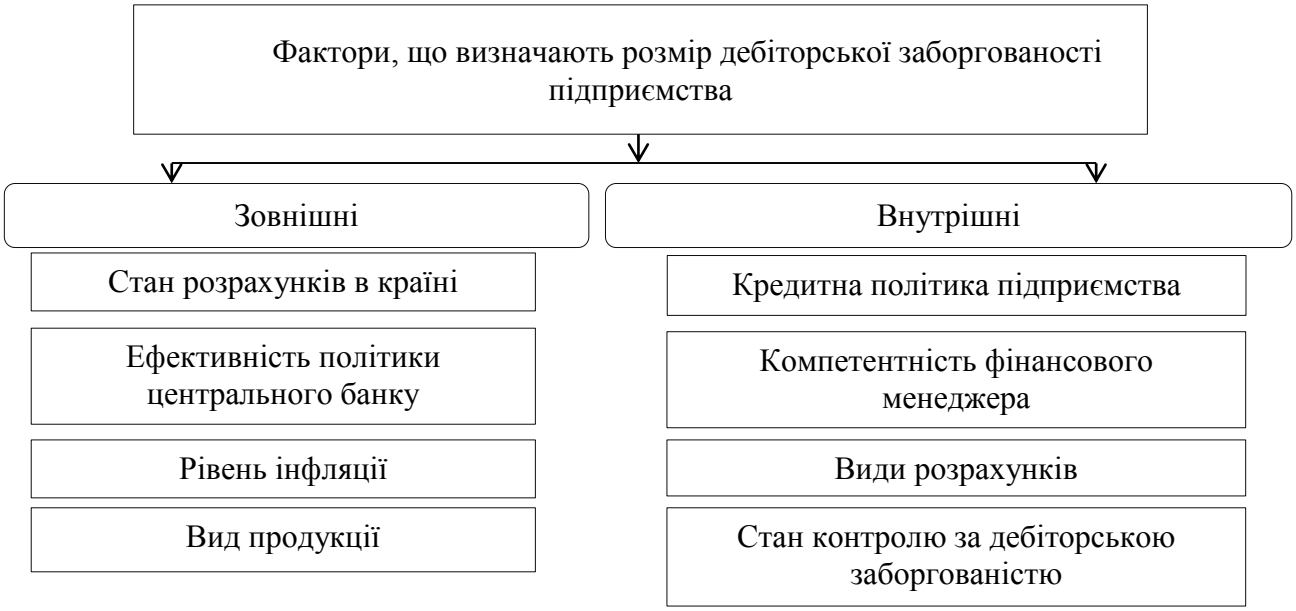

Рисунок 1.2 – Фактори від яких залежить розмір дебіторської заборгованості

Отже, робимо висновок, на основі вище зазначеного, що дебіторська заборгованість є одним з найважливіших та складних елементів управління оборотними активами. Порушення циклічних процесів якого призводять до зниження рентабельності активів, падіння їх ліквідності, або й виникнення глобальної кризи на підприємстві.

Для забезпечення нормального функціонування підприємства повинна бути сформована ефективна політика управління дебіторською заборгованістю, що являє собою процес цілеспрямованого, комплексного, систематичного проведення заходів щодо оптимізації обсягів дебіторської заборгованості та забезпечення своєчасної інкасації боргу, що досягається шляхом розробки ефективної кредитної політики, використання сучасних форм рефінансування, здійснення моніторингу за дебіторською і кредиторською заборгованостями, врахування впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, і максимізація прибутку та підвищення ступеня фінансової безпеки підприємства [42].

Необхідність управління дебіторською заборгованістю обумовлена тим, що:

– основним джерелом надходження коштів від операційної діяльності є повернення платежів дебіторами;

– інструментом розширення продаж може бути: врахування реальних витрат або ж вигід від прийнятих рішень.

Основною метою управління дебіторською заборгованістю є:

– формулювання політики видачі кредитів та інкасацій для різних товарів та покупців;

– побудова системи пріоритетних покупців, в залежності від величини їх замовлень, «чистоти» кредитних відносин та умов оплати;

– контроль за простроченими заборгованостями;

– формулювання прийомів, які будуть запобігати безнадійним боргам та прискорювати повернення боргів в цілому.

Управління дебіторською заборгованістю здійснюється за допомогою певної послідовності етапів, які зображені на рисунку 1.3.

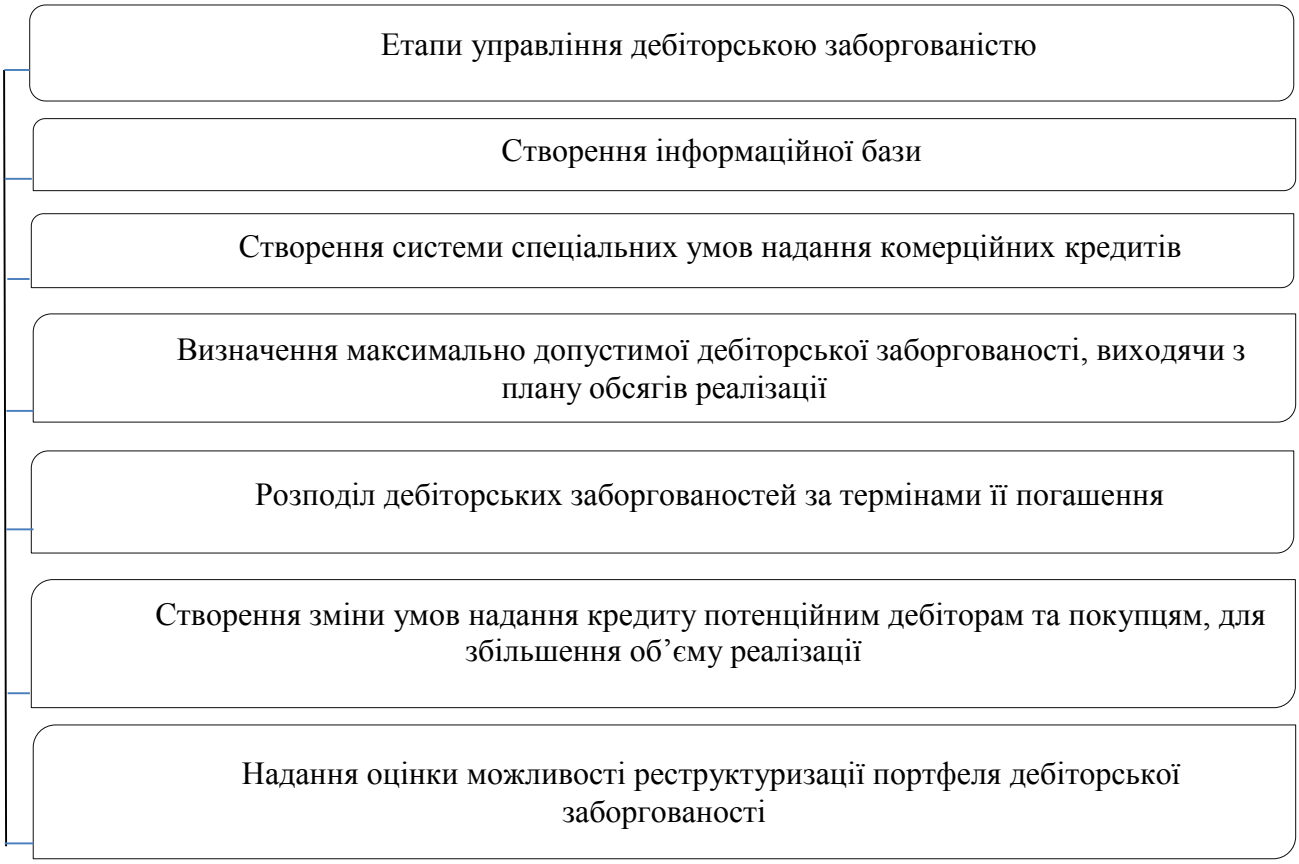

Рисунок 1.3 – Етапи управління дебіторською заборгованістю

На першому кроці ми визначаємо об’єм необхідної інформації для її подальшого аналізу. Можна обійтися наявними інформаційними ресурсами, головне в цьому процесі надання інформації вчасно для всіх співробітників, задіяних в управлінні дебіторською заборгованістю.

Виконання другого етапу має на меті розробку індивідуального підходу до кожного покупця окремо. Для цього необхідно дослідити їх платоспроможність через розрахунок загальноприйнятих показників: коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності та коефіцієнт загальної ліквідності. Це дозволить підібрати оптимальні умови для кредитування для кожного клієнта через встановлення індивідуальних строків

оплати, встановлення знижок, та бонуси за своєчасність погашення заборгованості.

На третьому етапі визначається вірогідний обсяг портфелю дебіторської заборгованості ,який базується на даних про майбутні обсяги виготовлення та реалізації товарів.

Четвертий етап включає в себе декілька завдань:

– виявлення боржників, які мають найбільшу кількість простроченої дебіторської заборгованості;

– структурування всіх покупців за термінами повернення боргу;

– контроль над поточним станом дебіторської заборгованості;

– розробка нових заходів управління дебіторською заборгованістю.

На п’ятому пункті буде обґрунтування та внесення змін в уже обрану політику управління дебіторською заборгованістю. Для цього розробляється низка заходів, таких як:

– надання знижок постійним покупцям;

– система бонусів дебіторам які розраховуються вчасно;

– продовження строку кредитування;

– відмова від роботи за передоплатою, перехід до продажі в кредит.

На останньому етапі розглядається можливість рефінансувати дебіторську заборгованість. До основних форм рефінансування відносять: облік векселів, форфейтинг, факторинг.

Зростання на підприємстві дебіторської заборгованості це показник нестабільності фінансового стану. Тому є важливим дати правильну і достовірну оцінку такій заборгованості. Основні дані знаходяться в бухгалтерському звіті, саме вони характеризують дебіторську заборгованість (додаток Б).

Якщо дебіторська заборгованість зростає високими темпами, то це велика загроза для фінансової стійкості підприємства ,адже повинні залучатися кошти з додаткових джерел фінансування.

Таким чином, керівництво підприємства може детально вивчати об’єми своєї дебіторської заборгованості. Але вони дуже часто не проводять її комплектного аналізу, не розуміючи, яку вигоду вони матимуть при більш детальному вивченні цього показника.

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємство повинне виконувати низку заходів (додаток В).

Всі заходи, що вказані в додатку В та методи управління дебіторською заборгованістю будуть сприяти падінню ризику не отримати назад кошти від дебітора, дадуть змогу ефективно вести кредитну політику на підприємстві, що сприятиме росту прибутку та надійності клієнтів підприємства.

На основі вище зазначеного, підбиваємо підсумок, що політика управління дебіторською заборгованістю це комплекс заходів аналітичного та організаційного характеру щодо оптимізації загального розміру заборгованості та проведення своєчасної інкасації з метою підвищення ефективності діяльності підприємства.

1.2 Система показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості підприємства

Аналіз дебіторської заборгованості здійснюється в декілька етапів. Зміна стану дебіторської заборгованості відбувається за системою показників:

Першим кроком є оцінка рівня дебіторської заборгованості підприємства і його показники в останньому періоді. Оцінка рівня відбувається на основі обчислення коефіцієнта залучення оборотних активів у дебіторську заборгованість, що обчислюється за формулою:

$$К = \frac{ДЗ}{ОА}, \quad (1.1)$$

де ДЗ – сума дебіторської заборгованості за певний період;

ОА – сума оборотних активів підприємства.

Цей показник обчислюється у динаміці. Його зменшення показує вивільнення оборотних коштів підприємства.

Другим кроком є обчислення середнього періоду інкасації дебіторської заборгованості та її оборотність у досліджуваному періоді (один рік). З цією ціллю виділяють коефіцієнт оборотності, що знаходиться за формулою:

$$К_{ОБ.ДЗ} = \frac{ВР}{ДЗсер}, \quad (1.2)$$

де ВР – виручка від реалізації за період;

$ДЗ_{сер.}$ – середня величина дебіторської заборгованості за певний період.

Він показує швидкість обороту інвестиційних ресурсів у дебіторській заборгованості за певний період. Він вказує на те, в скільки разів дохід є вищим за середню дебіторську заборгованість.

Досить обґрунтованим є дослідження періоду закриття дебіторської заборгованості:

$$. Т_{ДЗ} = \frac{Т}{Коб.дз.}, \quad (1.3)$$

де Т – тривалість періоду, що аналізується, дні.

Також важливим пунктом є визначення початку дебіторської заборгованості за датою виникнення та розгляду структури простроченої дебіторської заборгованості, що поділяється на безнадійну та сумнівну. Заборгованість, дата оплати якої пройшла, поділяють на прострочену та сумнівну. Саме ці показники показують необхідність в обчисленні частки сумнівної дебіторської заборгованості , яку визначають за формулою:

$$П_{СУМДЗ} = \frac{ПДЗ}{ДЗ}, \quad (1.4)$$

де ПДЗ – сумнівна дебіторська заборгованість.

Цей коефіцієнт вказує на «якість» заборгованості, а його ріст свідчить про спад ліквідності підприємства і збільшення ризику.

Також є досить раціональним розрахунок середнього періоду інкасації дебіторської заборгованості, що розраховується за формулою:

$$Т_{і\ дз} = \frac{Зс.дз.}{\sum Орп/день}, \quad (1.5)$$

Де $З_{с.дз}$ – середній залишок дебіторської заборгованості підприємства (загалом або окремих її видів) у досліджуваному періоді, тис. грн.;

$\sum О_{рп/день}$ – сума одноденного обороту з реалізації продукції в досліджуваному періоді, тис. грн.

Цей показник вказує на призначення дебіторської заборгованості у фактичному періоді фінансового та операційного циклу підприємства. Отже його зменшення позитивно впливає на підприємство.

Третім кроком є вивчення складу дебіторської заборгованості за окремими її видами. Доцільно буде побудова таблиці складу та динаміки дебіторської заборгованості, що дасть змогу визначити частину кожного виду заборгованості в повному її об'ємі та проаналізувати динаміку змін розміру кожного її виду.

Четвертий крок передбачає вивчення складу дебіторської заборгованості за її «віковими» групами, тобто за термінами інкасації. Отримані дані упорядковують у вигляді таблиці або графічно. Обидва способи основуються на ранжируванні заборгованостей за строками виникнення. Найбільш популярним є таке групування: (0-30, 31-60, 61-90, 91-120, 120-150, 150-180, 180, 360+) днів. Цей етап дослідження є наочним та простим. Такий тип створення таблиць дає на виході досить прості і зручні для аналізу графіки та таблиці, бо дає можливість швидко знайти «вік» заборгованості. Також вона дає змогу отримати деякі моніторингові дані, що дає можливість слідкувати за ситуацією не тільки підприємствам із боргами, але і тим, що не мають таких проблем.

Реальне становище стану дебіторської заборгованості (оцінка вірогідності повернення) обраховується за практикою попередніх років та справжніх умов. Коефіцієнт неповерненого боргу знаходиться через середній показник попередніх років. Але його не можна переносити на аналізований період, треба брати в розрахунок сучасну тенденцію зростання неповерненості заборгованостей.

Щоб визначення стан дебіторської заборгованості потрібно розрахувати ймовірність виникнення безнадійних боргів та їх розміри. Така оцінка є наступним кроком аналізу дебіторської заборгованості. Так-як не вся дебіторська заборгованість буде анульована, формуються резерви сумнівних боргів. Відповідно до П(С)БО 10 [47], його можна знайти за двома методами:

– беручи до уваги платоспроможності деяких дебіторів, цей підхід

використовують якщо наявна невелика кількість дебіторів, або у разі створення нового підприємства. Кожному дебітору нараховують відсоток несплати;

– на основі класифікації або ж періодизації дебіторської заборгованості з визначенням коефіцієнту сумнівності для кожної окремої групи. (Даний коефіцієнт визначається підприємством виходячи з суми безнадійності боргу за останній звітній період і обчислюється за формулою (1.6):

$$К\ сум. = \frac{\sum(Бб:ДЗ)}{n}, \quad (1.6)$$

де n – кількість місяців в обраному періоді;

$Б_б$ – безнадійні борги.

За сумою добутків поточної дебіторської заборгованості відповідної групи та коефіцієнту сумнівності – визначають величину резерву сумнівних боргів.

Шостим кроком аналізу є розгорнуте вивчення складу простроченої дебіторської заборгованості і середнього «віку» безнадійної(простроченої, сумнівної) заборгованості.

Коефіцієнт прострочення дебіторської заборгованості обчислюється так:

$$Кпр = \frac{\sum ДЗпр}{\sum ДЗ.}, \quad (1.7)$$

де $\sum ДЗ_{пр.}$ – сума дебіторської заборгованості, не сплаченої в передбачені строки, тис. грн;

$\sum ДЗ$ – загальна сума дебіторської заборгованості, тис. грн.

Для визначення параметрів даної дебіторської (сумнівної, безнадійної) заборгованості підприємства теж можуть використовувати такі дані, як середній «вік» простроченої дебіторської заборгованості, що обчислюється за формулою:

$$\text{Впр} = \frac{\text{ДЗ пр.}}{\sum \text{Орп}}, \quad (1.8)$$

де $\text{ДЗ}_{\text{пр.}}$ – середній залишок дебіторської заборгованості, не сплаченої в строк;

$\sum O_{\text{рп}}$ – сума одноденного обороту з реалізації продукції в досліджуваному періоді.

Наступним етапом аналізу є визначення суми ефекту, який був добутий від інвестування коштів у дебіторську заборгованість. Саме з цією ціллю суму додаткового прибутку, який прибув від підвищення обсягу продажу товару за рахунок надання кредиту об'єднують із сумою додаткових витрат по оформленню позики та індексації боргу, і також прямих фінансових витрат від неповернення боргу покупцям. Його обчислюють за формулою (1.9):

$$\text{Едз} = \text{Пдз} - \text{ПЗдз} - \text{ФВдз}, \quad (1.9)$$

де $\text{П}_{\text{дз}}$ – додатковий прибуток внаслідок збільшення обсягу реалізації за рахунок надання кредиту;

$\text{ПЗ}_{\text{дз}}$ – поточні затрати підприємства, пов'язані з організацією кредитування покупців та інкасуванням боргу;

$\text{ФВ}_{\text{дз}}$ – сума прямих фінансових втрат від неповернення боргу покупцями.

Отже можна зробити висновок, що дебіторська заборгованість та рівень реалізації є взаємозв'язані. Саме цей результат є основою для розроблення кредитної політики підприємства.

Зразковим показником є порівняння оптимального рівня заборгованості з наявним [55]. Для детальнішого висновку про стан дебіторської заборгованості треба обчислити темп підйому заборгованості дебіторської і спів ставити з темпом підйому виручки від реалізації. В разі більшого показника темпу зростання виручки від зростання дебіторської заборгованості, то це свідчитиме про налагодження роботи з клієнтами або ж підвищення конкурентних

потенціалів на ринку. Якщо навпаки – то це означає погіршення розрахункової дисципліни або погіршення попиту на товари підприємства.

Втім для повноти аналізу стану заборгованостей потрібно порівняти дебіторську заборгованість з рівнем кредиторської заборгованості підприємства. Співвідношення дебіторської та кредитної заборгованості вимагає постійного нагляду з боку фінансових служб підприємства, адже серйозне перевищення дебіторської заборгованості створює небезпеку фінансовій стійкості підприємства.

Основна ціль аналізу будь-якого аспекту фінансо-господарської діяльності є знаходження негативних тенденцій, які загрожують його фінансовому стану; ефективність нововведень; спостереження за різними видами діяльності підприємства; пошук резервних ресурсів та підвищення ефективності діяльності.

Результат аналізу є тим плацдармом, на основі якого будують фінансову політику підприємства, підбирають фінансові механізми реалізації поставлених цілей перед фінансовим менеджментом.

Точно так же результати оцінювання стану обчислень підприємства дають можливість знайти недоліки в організації та виконанні. Встановити їх бажаний стан, сформулювати шляхи вдосконалення та заходи, обрати найбільш ефективні та потрібні для кожного самостійного підприємства і на основі цього створити комплексну політику керування розрахунками підприємства, яка визначе перспективу покращання їх стану.

Аналізуючи судження зарубіжних та вітчизняних науковців, можна сказати, що дебіторська заборгованість – це сума боргів дебітора перед підприємством на деякий період. Також треба зазначити, що основним етапом управління дебіторською заборгованістю є його аналіз, адже він надає повну інформацію керівництву щодо структури та складу дебіторської заборгованості, середній час повернення, про її частину в поточних активах, час повернення заборгованостей, та є основною в прийнятті управлінських рішень, щодо оптимізації дебіторської заборгованості.

2 ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ НА ПАТ «ПОЛТАВСЬКИЙ ТУРБОМЕХАНІЧНИЙ ЗАВОД»

2.1 Загальна характеристика фінансово-господарського стану підприємства

ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» як виробник енергетичного обладнання, починав у 1946 році в після воєнний період. В той момент колектив тільки починав освоювати виготовлення нових типів продукції таких, як запасні частини для газових та парових турбін енергетичних установ. ПАТ підпорядковувався Наркомату електростанції Союзу Радянських Соціалістичних Республік і з часом отримало назву Полтавського машинобудівного заводу. За відносно короткий термін підприємство набирало обороти і починало вводити нові виробничі потужності, та освоювати нові технології такі, як турбінні лопатки, діафрагми, ротори, підшипники які використовували для модернізації вітчизняних та зарубіжних турбін.

З постійним зростання номенклатури продукції, у 1958 році, підприємство змінило назву на «Полтавський турбомеханічний», та починає використовувати абревіатуру «ПТМЗ», як свою фірмову марку.

В період перебудови Українського народного господарства, що був досить важким, підприємство переходить в статус відкритого акціонерного товариства, та в 2003 входить до «Укрросметалу», на правах концерну, та отримує назву «Нікмас» .

В концерні було досить швидко очолено список головних постачальників таких товарів, як: деталі та вузли призначені для відновлення зарубіжних та вітчизняних парових турбін та компресорних машин. Довга історія в сто двадцять п’ять років, досвід, вдале поєднання науково-технічних досягнень і виробничого потенціалу дають право ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» займати провідні позиції на своєму ринку.

Головні виробничі напрямки на підприємстві:

– уже шістдесят п’ять років ПАТ «ПТМЗ» виробляє енергетичне обладнання. Займається поставками різних товарів до списку яких належать: лопатки, ротори, діафрагми та інші деталі до турбін, що мають потужність до 300 МВт, які закупляють провідні виробники. Також виробляються власні парові турбіни потужністю до 100 МВт. та займається ремонтними роботами та модернізацією парових турбін «під ключ»;

– адсорбціонні мобільні повітряні компресорні установи; компресорна техніка; газові та повітряні установки для великого тиску та компресора, тролейбусах, електропоїздах, масло очисних установках; агрегати для насосів та зварювальних апаратів;

– діяльність в ливарній галузі з виробництва всіх видів лиття з використанням ХТС та ПГС за системою «Hot-Box process» та «No-Bake process».

На цей момент географічна логістика підприємства займає більшість території України, країн СНГ, та ціла низка зарубіжних партнерів, які налічують понад 30 різних країн ЄС [37].

Основними споживачами ПАТ «ПТМЗ» є Українські електростанції та країн СНД, підприємства, у яких експлуатуються парові турбіни, будівельно-монтажні організації, комунальні господарства та інші.

На основі балансу (додаток Е) та фінансового звіту про діяльність підприємства (додаток Ж) були зроблені наступні розрахунки.

Розглянемо детальніше фінансово-господарські показники ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні показники фінансово-господарські діяльності ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр.

Показник	Рік					Відхилення (+/-) 2017 від 2013
	2013	2014	2015	2016	2017	
Власний капітал,тис. грн.	130803	139927	187286	294914	292975	153048
Статутний капітал, тис. грн.	1470	1470	1470	1470	1470	0

Продовження таблиці 2.1

Показник	Рік					Відхилення (+/-) 2017 від 2013 р
	2013	2014	2015	2016	2017	
Власний оборотний капітал, тис. грн.	27228	45978	93826	121610	127060	81082
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	55300	48330	94919	122356	151749	103419
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	381700	306528	341164	230128	281895	-24633
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	287213	208772	200953	173217	202230	-6542
Валовий прибуток, тис. грн.	94487	97756	140211	56911	79665	-18091
Чистий фінансовий результат, тис. грн.	19664	9162	47398	5866	2440	-6722
Фондовіддача	5,33	4,47	5,51	2,11	1,88	-2,58
Фондоємність	0,19	0,22	0,18	0,47	0,53	0,31
Фондоозброєність	61,64	57,97	54,79	126,88	170,67	112,70
Рентабельність діяльності	0,05	0,03	0,14	0,03	0,01	-0,02
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	71559,5	68641	61917,5	109244,5	149851,5	81210,5
Середньоспискова чисельність працівників, чол.	1161	1184	1130	861	878	-306

З даних та розрахунків таблиці 2.1, можна зробити наступні висновки. Власний капітал зріс за аналізований період на 153048 тис. грн. При цьому, статутний капітал не зазнав змін. Власний оборотний капітал збільшився в декілька разів (на 81082 тис. грн.) і склав 127060 тис. грн. Його позитивне значення говорить нам про забезпеченість підприємства власними ресурсами у період 2013-2017 рр.. Чистий оборотний капітал протягом 2013-2017 років постійно зростав, крім періоду в 2014, що свідчить про спроможність компанії сплачувати поточні зобов’язання та можливість розширення діяльності.

Як бачимо, чистий дохід від реалізації продукції постійно коливається з тенденцією до зменшення, що стало наслідком погіршення кон’юнктури ринку і товарних відносин з Росією, куди постачалося понад 40 % продукції підприємства. Незважаючи на це, завдяки розширенню географії поставок та пошуку нових клієнтів на внутрішньому ринку, ситуація поступово покращується, але не високими темпами, і уже 2017 році спостерігається зростання чистого доходу, порівняно з аналогічним показником у 2016 році.

Щодо собівартості реалізованої продукції, то вона також протягом даного періоду мала тенденцію до зменшення. Причинами є відмова від нерентабельних позицій у номенклатурі, оновлення основних засобів та оптимізація виробничого процесу. Також, частково це пояснюється зменшенням витрат на працю: чисельність працівників за останні 3 роки зменшилася і була скорочена з 1184 до 861 осіб. Хоча в 2017 цей процес показник різко зріс, це пов’язано з випуском нової продукції, та налагодженням виробничого процесу.

Валовий прибуток зростав до 2015, але через додаткові витрати на інженерію та маркетинг, через пошук нових ринків збуту, цей показник різко впав на -18091 тис. грн, що свідчить про не досить дієві управлінські рішення керуючої верхівки підприємства, та різкі зміни в політичній ситуації України.

Чисті фінансові результати теж мали негативну тенденцію, та впали в порівнянні з 2013 роком, і складають 2440 тис. грн.. Аналіз ліквідності балансу підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 років, можна побачити в таблиці додатку Г.1.

Незначну частину активів (10 %) підприємства у 2017 році складають складські запаси готової продукції (32969 тис. грн.) та ДЗ за роботи, послуги, продукцію, товари. (327344 тис. грн.), які вказують на наявність каналів реалізації продукції та низьку платоспроможність існуючих клієнтів.

Варто зазначити покращення у структурі активів та пасивів підприємства, так, за розглянутий період, тип фінансової стабільності з урахуванням ступеня ліквідності активів змінився з передкризового у 2013 році до нормального у короткостроковій та довгостроковій перспективі у 2017.

Тепер розглянемо попередню оцінку фінансового стану підприємства за період 2013-2017рр. за таблицею 2.2.

Проаналізувавши дані таблиці 2.2, можемо однозначно стверджувати, що «золоте правило економіки» не виконувалося, оскільки темп зростання чистого доходу за період в цілому є меншим за 100 %, а темп зростання власного капіталу є найвищим показником. Враховуючи високий темп зростання чистого

прибутку та вартості основних засобів, можемо висунути припущення, що ПАТ «ПТМЗ» нарощує свій виробничий потенціал, але ще не в повній мірі реалізувало його.

Таблиця 2.2 – Попередня оцінка фінансового стану підприємства за період 2013-2017 рр.

Показник	Рік					
	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення (+/-) 2017 від 2013 р
Чистий прибуток, тис. грн.	19664	9162	47398	5866	2440	-17224
Темп зростання, %		46,59	517,33	12,38	41,60	241,04
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	381700	306528	341164	230128	281895	-99805
Темп зростання, %		80,31	111,30	67,45	122,49	89,38
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.	120990	135365	163607	241100	293944,5	172955
Темп зростання, %		111,88	120,86	147,37	121,92	135,22
Середньорічна вартість активів, тис. грн.	313237	290958,5	307616	380264	467737,5	154501
Темп зростання, %		92,89	105,72	123,62	123,00	98,21

У цілому за проаналізований період темпи зростання доходів від реалізації не перевищують темпи зростання обсягів власного капіталу, тому в деякій мірі можемо говорити про те, що обсяги реалізації характеризуються еквівалентним зростанням до збільшення економічного потенціалу підприємства.

2.2 Фінансовий аналіз діяльності підприємства

Проведемо аналіз фінансово-господарської ситуації, що склалася на підприємстві за період, який підлягав аналізу. Вважаємо за доцільне розпочати аналіз фінансово-господарської ситуації із характеристики майнового стану підприємства в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Аналіз показників майнового стану підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр.

Показник	Рік					Відхилення (+/-) 2017 від 2013 р
	2013	2014	2015	2016	2017	
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,57	0,62	0,65	0,16	0,21	-0,35
Коефіцієнт оновлення основних засобів	0,97	1,02	0,97	0,92	1,05	0,00
Коефіцієнт вибуття основних засобів	1,03	0,98	1,03	1,09	0,95	0,00

Аналіз таблиці 2.3 показав наступні тенденції майнового стану підприємства. В першу чергу необхідно відзначити значний рівень зносу основних засобів станом на 2013 і 2015 роки: 62 % і 65 % відповідно, що перевищує максимально допустимий норматив, який становить 0,5 або 50 %. Щоб підприємство могло функціонувати у нормальному руслі, необхідно щоб даний коефіцієнт постійно знижувався. Саме для підтримання основних фондів у стані, який забезпечує максимальний результат спонукало до змін на підприємстві. Уже в 2016 році 84 % основних засобів підприємства були повністю придатними для користування. У 2017 році в порівнянні з 2013 роком зношеність основних засобів зменшилась на 35 %, що можна схарактеризувати як позитивне для підприємства явище.

Аналіз коефіцієнту оновлення показав, що серйозні вливання коштів в оновлення основних фондів було здійснено в 2016 році. Відповідно коефіцієнт оновлення становив 0,97 в 2013 році та 1,05 в 2017 році Провівши оцінку коефіцієнта вибуття констатуємо, що протягом аналізованого періоду він не

завжди відповідав нормативу, та був меншим за коефіцієнт оновлення в 2014, 2017, що є досить не поганим явищем на фоні зростання придатності основних засобів до використання.

Для того, щоб отримати достовірну інформацію про стан справ на підприємстві, проведемо аналіз ліквідності підприємства. Відносні показники ліквідності ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період з 2013 року по 2017 рік наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Аналіз показників ліквідності підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр.

Показник	Рік					Відхилення (+/-) 2017 від 2013 р
	2013	2014	2015	2016	2017	
Коефіцієнт покриття	1,44	1,31	1,73	1,83	1,86	0,43
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,67	0,60	0,81	1,11	1,21	0,54
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,07	0,02	0,03	0,02	0,00	-0,07
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	55300	48330	94919	122356	151749	96449,00

Аналіз таблиці 2.4 показав, що стан ліквідності підприємства в цілому покращився. Станом на 2013-2017 роки коефіцієнт покриття перевищує критичне значення, встановлене на рівні 1, крім 2014 де був не значний спад, і має тенденцію до зростання, з 1,44 до 1,86, що свідчить про те, що підприємство спроможне розрахуватися за боргами за рахунок оборотних активів.

Ще одним підтвердженням покращення показників ліквідності підприємства є зростання у розглянутому періоді коефіцієнта швидкої ліквідності на 0,54, який у 2013 році склав 0,67 і дорівнював критичному рівню, встановленому на рівні 0,6-0,8.

Показник абсолютної ліквідності знаходився в межах норми, хоча постійно падає, і у 2017 році становив 0,00. Це дає підстави стверджувати, що підприємство на даний момент здатне розрахуватися негайно по своїм зобов’язанням. Наявність та величина чистого оборотного капіталу свідчать

про можливість розширювати подальшу діяльність зі сплатою своїх поточних зобов‘язань.

Більш детально рівень платоспроможності у довгостроковому періоді можна дослідити за допомогою показників фінансової стійкості.

Аналіз фінансової стійкості ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період з 2013 року по 2017 рік наведені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Аналіз показників фінансової стійкості підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр.

Показник	Нормативне значення	Рік					Відхилення (+/-) 2017 від 2013 р
		2013	2014	2015	2016	2017	
Коефіцієнт автономії	>0,5	0,46	0,47	0,59	0,67	0,59	0,13
Коефіцієнт фінансування	<1	1,18	1,12	0,70	0,50	0,68	-0,50
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	>0,1	0,30	0,24	0,42	0,46	0,46	0,16
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0,1	0,42	0,35	0,51	0,41	0,52	0,10

На основі отриманих результатів таблиці констатуємо, що у 2013 році підприємство було залежне від зовнішніх джерел фінансування, адже коефіцієнт автономії складав 0,46 а коефіцієнт фінансування 1,18. Проаналізувавши динаміку показників фінансової стійкості, можна зробити висновок, що залежність підприємства від кредиторів та інвесторів суттєво зменшилася за 2013-2017 роки. У 2017 році коефіцієнт автономії склав 0,59 а коефіцієнт фінансування 0,68.

Також вище за нормативне значення коефіцієнта забезпечення власними оборотними засобами свідчить про високу забезпеченість власним оборотним капіталом. Коефіцієнт маневреності власного капіталу показав, що на кінець 2017 року власний капітал активно використовувався для фінансування поточної діяльності підприємства.

Проведемо аналіз ділової активності ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період з 2013 року по 2017 рік та отримані дані занесемо до таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Аналіз показників ділової активності підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр.

Показник	Рік					Відхилення (+/-) 2017 від 2013 р
	2013	2014	2015	2016	2017	
Коефіцієнт оборотності активів, оборотів за період	1,22	1,05	1,11	0,61	0,60	-0,62
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, оборотів за період	2,36	2,75	3,30	2,95	2,41	0,04
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, оборотів за період	4,71	3,71	3,56	1,76	1,52	-3,20
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	154,41	132,5	110,74	123,55	151,67	-2,74
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	77,43	98,50	102,53	207,39	240,68	163,25
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів, оборотів за період	1,26	1,00	0,87	0,77	0,91	-0,35
Коефіцієнт оборотності основних засобів	2,27	1,81	2,00	1,27	1,53	-0,74
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	3,15	2,26	2,09	0,95	0,96	-2,20

Показники ділової активності не вселяють оптимізму. Дані свідчать, що за аналізований період обертання активів зменшився на 50 %, що говорить про зниження ефективності управління ними. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості впав на 67,94 %, що дало негативний ефект у збільшенні періоду обертання дебіторської заборгованості на більш ніж 163 день та на кінець аналізованого періоду становило понад 240 днів. Показник оборотності кредиторської заборгованості увесь розглянутий період майже не зазнавав змін, що свідчить про відсутність змін у кредитній політиці підприємства. Констатуємо також зниження коефіцієнта оборотності запасів, що призводять до збільшення періоду їх обороту, хоча в 2017 цей показник збільшився.

Зниження таких показників як коефіцієнт оборотності основних засобів та коефіцієнт оборотності власного капіталу на 32,72 % та 69,6 % відповідно,

свідчить про зниження ефективності використання основних засобів та власного капіталу підприємства.

Для розрахунку ефективності окремих фінансових операцій та прибутковості розглянемо показники рентабельності підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за 2013-2017 рр. в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Аналіз показників рентабельності підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр.

Показник	Рік					Відхилення (+/-) 2017 від 2013 р
	2013	2014	2015	2016	2017	
Коефіцієнт рентабельності активів	0,06	0,03	0,15	0,02	0,01	-0,06
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,16	0,07	0,29	0,02	0,01	-0,15
Коефіцієнт рентабельності діяльності	0,05	0,03	0,14	0,03	0,01	-0,04
Коефіцієнт рентабельності продукції	0,11	0,11	0,25	-0,04	0,00	-0,11

Аналіз даних таблиці 2.7 показав, що всі показники суттєво впали, найбільш негативних змін зазнав коефіцієнт рентабельності власного капіталу, коефіцієнт рентабельності продукції хоча теж має негативну динаміку, але він є найменш негативним порівняно з іншими.

Таким чином, на кінець 2017 року кожна гривня доходу та гривня, авансована у виробництво, приносила 1 коп. прибутку, а зростання показника рентабельності продукції свідчить про погіршення ефективності управління витратами на виробництво продукції та збут. Основною причиною такої динаміки є переорієнтування виробництва і постійний пошук нових клієнтів у зв’язку зі складнощами реалізації компресорної техніки на ринку Російської Федерації, яка до 2015 року складала близько 70 % товарообороту концерну «Нікмас». Основні причини різкого скорочення реалізації продукції на території РФ – погіршення україно-російських відносин та поява сильної конкуренції в особі таких заводів як Уралкомпресормаш.

Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період з 2013 року по 2017 рік наведені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Розрахунок абсолютних показників фінансової стійкості підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр.

Показник	Рік					Відхилення (+/-) 2017 від 2013 р
	2013	2014	2015	2016	2017	
Для формування запасів і витрат знаходять наявність власного оборотного капіталу.	27260	46014	93862	123768	129310	102050
Визначення довгострокових кредитів,позик та власного оборотного капіталу для організації витрат і запасів	51889	46014	93862	123768	152620	100731
Для формування запасів і витрат визначають основні джерела коштів (короткострокових та довгострокових кредитів і позик, власний оборотній капітал)	93125	137659	173811	212535	219710	126585
Розрахунок величини запасів і витрат	97529	110371	120243	105999	115531	18002
Щоб сформувати запаси і витрати визначають нестачу(-), або надлишок(+) оборотного капіталу.	-70269	-64357	-26381	17769	13779	84048
Щоб сформувати витрати та запаси визначають нестачу(-) і надлишок(+) довгострокові позики та кредити, власний оборотній капітал	-45640	-64357	-26381	17769	37089	82729
Щоб сформувати витрати і запаси визначають нестачу(-), надлишок(+) загальної величини основних джерел коштів (короткострокових, довгострокових позик та кредитів, власний оборотній капітал).	-4404	27288	53568	106536	104179	108583
S1	0	0	0	1	1	0
S2	0	0	0	1	1	0
S3	0	1	1	1	1	1

Аналізуючи результати розрахунків наведених у таблиці 2.8, ми прийшли висновку, що фінансова стійкість ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр. змінилася з передкризового фінансового стану до абсолютної фінансової стійкості. Що проявляється в агрегованому трьох компонентному показнику з Š = (0, 0, 1) до Š = (1, 1, 1). Тобто, власний оборотний капітал повністю забезпечує формування запасів і витрат підприємства

2.3 Аналіз та оцінка дебіторської заборгованості підприємства

Аналіз та оцінку дебіторської заборгованості ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» доцільно почати з розгляду поточної дебіторської заборгованості підприємства в таблиці додатку Д1.

Аналізуючи таблицю 2.10 можна зробити висновок, що за аналізований період на підприємстві в структурі дебіторської заборгованості на 28 % знизилась частка товарної заборгованості, на 10 % – частка авансового боргу . Майже на 100 % погашена дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (що вказує на стабілізацію відшкодування ПДВ державою) Водночас зросла інша поточна дебіторська заборгованість до 211359 тис. грн. (відповідно зросла і її частка в структурі з 1 % до 39 %) , а разом з нею і загальна сума дебіторської заборгованості. Важливим чинником в визначенні стану дебіторської заборгованості є абсолютна величина сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості.

В П(С)БО 10 сумнівна заборгованість розглядається, як сумнівний борг, повернення якого ще може відбутися, але імовірність цього досить мала, і є чимало підстав його перетворення в безнадійний [63]. Безнадійну дебіторську заборгованість характеризують, як борг який не буде повернений, або заборгованість строк повернення якої минув [65]. У 2012 році відбулася

реформа Податкового кодексу. Зміни стосувалися безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості. Тепер скасований досудовий порядок претензій не виконання господарських договорів, якщо затримка виплат перевищує 90 діб, та був переглянутий алгоритм розрахунків щодо оподаткованого прибутку, тільки у випадках, несвоєчасного погашення боргів [67]. Основною проблемою оцінки облікової дебіторської заборгованості, є те що стандарти не дають рекомендацій, які б визначали первісну та чисту реалізаційну вартість дебіторської заборгованості. Саме достовірне оцінювання первісної вартості заборгованості позначається на визначенні розмірів запасу сумнівних боргів – що є одним із основних інструментів, які впливають на фінансові результати. Величина резерву сумнівних боргів знаходиться за трьома різними способами, які зазначені в П(С)БО 10 [68]. Який з цих трьох методів обере компанія залежить від декількох факторів пов'язаних із використанням активу, повним розумінням обставин, що найбільше сприяють виникненню сумнівної заборгованості. Отже, сумнівні борги підприємства знаходяться за таких способів:

– застосування коефіцієнта сумнівності на основі формування питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;

– безпосередньо розглядається спроможність боржника до виплати боргу за наявності відповідних даних;

– застосування коефіцієнту сумнівності на підставі розподілу ДЗ за строками непогашення.

Відповідно до приміток фінансової звітності, які оформлені та складені до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності, зазначимо, що спеціалісти ПАТ «ПТМЗ» при розрахунках суми резерву сумнівних боргів використовували коефіцієнт сумнівності за класифікацією дебіторської заборгованості за строками непогашення, хоча спосіб розрахунку не зовсім точно показує справжній стан ДЗ на підприємстві. Точніші результати дає стандартна шкала розрахунків: ДЗ з строком до 30 днів з 5 % ймовірністю може стати безнадійним боргом, 30-60 днів – 10 %, 60-90 днів – 15 %,

90-120 днів – 20 %, 120-150 днів – 50 %, 150-180 днів – 75 %, 180-360 днів – 80 %, понад 360 днів – 95 %.

З фінансовою ситуацією на підприємстві більш детально ознайомитися нам допоможе вивчення росту чистого доходу від реалізованої продукції та дебіторські заборгованості в динаміці.

Таблиця 2.10 Динаміка дебіторської заборгованості та чистого доходу від реалізації та підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр., тис. грн.

Показник	Рік					Відхилення (+/-) 2017 від 2013 р
	2013	2014	2015	2016	2017	
Середньорічна сума дебіторської заборгованості підприємства, тис. грн.	80976	82720.5	95838.5	130755	185883.5	104907.5
В т.ч. середньорічна сума товарної дебіторської заборгованості, тис. грн.	62945	64905	59179	54490	81405	18460
Списано безнадійної дебіторської заборгованості, тис. грн.	0	1278	0	0	0	0
Середньорічна сума оборотних активів, тис. грн.	218807	192196	213911	246882	298128	79320.5
Сума резерву сумнівних боргів, тис. грн.	4474	5728	1284	841	1172	-3302
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	381700	306528	341164	230128	281895	-99805

Аналізуючи дану таблицю можна відмітити позитивні тенденції в економіці підприємства:

– стійке зростання оборотних активів з 218807 тис. грн. в 2013 році до 298128 тис. грн. в 2017 році (+36 %);

– зниження товарної дебіторської заборгованості на 29 % з 62945 тис. грн. до 81405 тис. грн.;

– зниження суми резерву сумнівних боргів на 74 % з 4474 тис. грн. до 1172 тис. грн. Звернувши увагу на коливання за цей же період чистого доходу від реалізації товарів та послуг , можна зробити висновок про поступове заміщення російського ринку збуту іншими покупцями.

Таблиця 2.11 – Показники стану дебіторської заборгованості підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр..

Показник	Рік				
	2013	2014	2015	2016	2017
Питома вага дебіторської заборгованості в оборотних активах підприємства, %	0,41	0,45	0,45	0,60	0,65
Коефіцієнт сумнівності дебіторської заборгованості	0,06	0,06	0,01	0,01	0,01
Питома вага сумнівної дебіторської заборгованості в оборотних активах підприємства, %	2,47	2,82	0,57	0,31	0,36
Темп приросту товарної дебіторської заборгованості підприємства, %	-21,32	34,17	-40,87	47,79	50,48
Темп приросту виручки від реалізації продукції, %	29,64	-19,69	11,30	-32,55	22,49

Виходячи з даних таблиці, можемо зробити такі висновки. Товарна дебіторська заборгованість починаючи з 2016 року зростає, порівнюючи з попередніми періодами, це свідчить про те що кредитування дебіторів припинилося в проміжку 2015-2016, що дає змогу поповнити обігові кошти для закупівлі запасів та інших оборотних активів.

Окремо варто відзначити скорочення коефіцієнту сумнівної дебіторської заборгованості, який на кінець аналізованого періоду склав 0,01 %.

Для більш повного аналізу стану дебіторської заборгованості ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» порівняємо її з рівнем кредиторської заборгованості таблиця 2.12.

Таблиця 2.12 – Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за період 2013-2017 рр., тис. грн.

Показник	Дебіторська заборгованість		Кредиторська заборгованість		Перевищення заборгованості			
					Дебіторської	Кредиторської	Дебіторської	Кредиторської
	2016	2017	2016	2017	2016		2017	
За послуги, роботи та товари	64999	97812	26570	34126	38429		63686	

Продовження таблиці 2.12

За виданими авансами	12118	30984	14494	47433		2376		16449
З бюджетом	6	0	2171	2334		2165		2334
Із внутрішніх розрахунків	0	0	95	34		95		34
Інші форми поточної дебіторської заборгованості	83285	82563	123	2818	83162		79745	
Усього	160408	211359	43453	86745	121591	4636	143431	18817

Таким чином, у розрахунках підприємства за 2013-2017 рр. ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» активно використовувало кредитні ресурси. Варто звернути увагу на те, що за розглянутий період кредиторська заборгованість перевищувала активне сальдо за розрахунками за авансами, з бюджетом та по внутрішніх розрахунках. Стає очевидним той факт , що на підприємство відчуває брак оборотних коштів, при значному зростанні як дебіторської заборгованості в цілому так і її комерційної складової. Беззаперечно менеджменту підприємства необхідно переглянути терміни та умови розрахунків з покупцями за поставлений товар та активізувати роботу з боржниками.

3 РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ПОЛТАВСЬКИЙ ТУРБОМЕХАНІЧНИЙ ЗАВОД»

3.1 визначення оптимального розміру товарної дебіторської заборгованості для промислового підприємства

Ефективне управління товарною ДЗ є одним із основних завдань на підприємстві в управлінні фінансами, що має забезпечувати реструктуризацію, оптимізацію розміру, забезпечення вчасної інкасації боргу дебіторської заборгованості. Відповідно до П(С)БО 10, товарна дебіторська заборгованість, це та, що зазначена в статтях балансу «Векселі одержані» і «Дебіторська заборгованість за послуги, товари, роботи». Основною метою політики ДЗ є націленість на такі аспекти, як оптимізацію розміру та розширення обсягів реалізації продукції, та вчасне її погашення. Надходження значних прибутків за рахунок керованого товарообігу відбувається не тільки політикою ціноутворення, а ще й політикою щодо надання товару в кредит. Завдяки цьому оборотність товарів у запасі збільшується, але з іншого боку збільшується розмір інвестицій в ДЗ, що сповільнює процес повернення коштів. Отже раціональні управлінські рішення щодо доцільності надання товарного кредиту та їх розмір мають базуватися на розрахунках оптимального розміру дебіторської заборгованості.

Розрахуємо оптимальний розмір дебіторської заборгованості для ПАТ «ПТМЗ» відповідно до методики апроксимації нелінійної залежності дебіторської заборгованості від кредитного періоду.

Нелінійна залежність дебіторської заборгованості від кредитного періоду апроксимована за формулою (3.1):

$$\text{ДЗтов}(t) = \text{ДЗтов}max - \text{ДЗтов}max \cdot k / t = \text{ДЗтов}max\,(1 - k / t), \quad (3.1)$$

де k – коефіцієнт пропорційності між зміною кредитного періоду та зміною *ДЗтов*(*t*) ;

t – кредитний період становить 365 днів.

Коефіцієнт пропорційності між змінною періоду кредитування та зміною ДЗтов(t) розраховується за формулою (3.2):

$$k = \text{Б} / \text{А}, \tag{3.2}$$

де *А* – приріст дебіторської заборгованості за 2016 рік;

Б – приріст дебіторської заборгованості за 2017 рік.

Отже показники *А* (3.3) та *Б* (3.4) визначаємо за відповідними за формулами:

$$\text{А} = (\text{ДЗтов 2016} - \text{ДЗтов 2015}) \div 365, \tag{3.3}$$

$$\text{Б} = (\text{ДЗтов 2017} - \text{ДЗтов 2016}) \div 365, \tag{3.4}$$

де – *ДЗтов*2015, *ДЗтов*2016 , *ДЗтов*2017 – дебіторська заборгованість відповідно за 2015, 2016, 2017 роки.

Тепер можемо знайти, коефіцієнт пропорційності між зміною кредитного періоду та зміною *ДЗтов*(*t*) за формулою (3.5):

$$k = (\text{ДЗтов2017} - \text{ДЗтов2016}) \div (\text{ДЗтов2016} - \text{ДЗтов2015}), \tag{3.5}$$

Визначимо рівень коефіцієнта пропорційності між зміною кредитного періоду та зміною *ДЗтов*(*t*) для ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» дебіторська заборгованість якого у 2015 році становила 43982 тис. грн., у 2016 році 64999 тис. грн., у 2017 році 97812 тис. грн.

$$k = (97812 - 64999) \div (64999 - 43982) = 1{,}56$$

Фінансові надходження (потенційні також беруться до уваги) від ДЗ визначається на підставі збільшення нею валового прибутку до сплати податків за формулою:

$$\text{Пвал} = \text{ДЗтов} \cdot \text{р2} \div \text{р1}, \quad (3.6)$$

де р1 – ціна закупки товарів, грн.;

р2 – ціна реалізації товарів на умовах товарного кредиту, грн.

Його ми знаходимо за формулою (3.6). Тепер беремо для обчислення дані зі Звіту про фінансові результати: *Пвал* – валовий прибуток буде 79665 тис. грн.; ціну для закупівлі товарів візьмемо, як собівартість реалізованої продукції, що буде становити 210561 тис. грн.

$$\text{р2} = \text{Пвал} \cdot \text{р1} \div \text{ДЗтов}, \quad (3.7)$$

$$\text{р2} = 79665 \cdot 202230 \div 97812 = 164710 \text{ тис. грн.}$$

У цьому методі прийнято, що всі витрати, які приймають участь в утворенні дебіторської заборгованості, лінійно залежать від різних показників. Витрати, які є залежними від величини ДЗ, розраховується за формулою (3.8):

$$\text{ВДЗтов} = \text{ДЗтов} \cdot k\text{ДЗтов}, \quad (3.8)$$

Витрати, залежні від кредитного періоду, визначаються за формулою (9):

$$\text{ВТ} = t \cdot k\text{Т}, \quad (3.9)$$

Розрахунки за методом О. І. Лучкова не включають в себе розрахунки коефіцієнту витрат, який залежить від розміру дебіторської заборгованості, та коефіцієнту витрат, який залежить від розміру кредитного періоду. Щоб анулювати ці упущення приймаємо, що до витрат, які є залежними від величини ДЗ, відноситься плата за надання права факторинговій компанії

вимагати борг від боржників підприємства. Плата за факторингове фінансування становить в середньому 0,1 % на день. Тоді для кредитного періоду який становить рік (365 днів) плата за факторингове фінансування буде становити *ПФ*=36,5% річних, розраховуємо за формулою (3.10):

$$\text{ПФ} = k\,\text{ДЗтов} \cdot k\,\text{Т} = 0{,}1 * 365 = 36{,}5\,\%\ \text{або}\ 0{,}365, \tag{3.10}$$

Для визначення kДЗтов та k Т , складаємо систему рівнянь (11):

$$\begin{cases} \text{Кдз}_{\text{тов}} * \text{Кт} = \text{ПФ} \\ \text{Кдз}_{\text{тов}} + \text{Кт} = \text{К}\,' \end{cases} \tag{3.11}$$

Щоб вирішити цю систему використаємо метод підстановки (3.12):

$$k\text{Т} \cdot (k - k\text{Т}) = \text{ПФ}, \tag{3.12}$$

$$k = k_{\text{ДЗтов}} - k_T, \tag{3.13}$$

Тепер використаємо формулу (3.14) для складання квадратного рівняння (3.14):

$$k\,T\,2 - k \cdot kT + \text{ПФ} = 0, \tag{3.14}$$

Квадратне рівняння розв’яжемо за формулою (3.15)

$$\sqrt{k_t = (k + k^2 - 4)} \div (2 * 1), \tag{3.15}$$

Наступним етапом розрахунків є визначення рівня коефіцієнта витрат, який є залежним від величини дебіторської заборгованості, та коефіцієнта витрат, який в свою чергу, залежить від величини кредитного періоду для нашого підприємства.

$$Кдз * Кт = 0{,}365;\ Кдз + Кт = 1{,}56$$

$$k_t = (1.56 + \frac{\sqrt{1.56^2 - 4 * 1 * 0.365)}}{2 * 1} = 2.05$$

За (3.13) формулою знаходимо: Кдзтов = 2.05 – 1.56 = 0.49

Рішенням рівняння системи буде (3.11) : $k_{ДЗтов}$ = 0,49, k_T = 2.05.

Для обчислення оптимального кредитного періоду (3.20) та оптимальної величини ДЗ (3.21), використаємо коефіцієнт витрат залежний від дебіторської заборгованості та коефіцієнт витрат, який залежить від величини кредитного періоду.

Після знаходження основних тенденцій впливу, встановлюється загальний ефект, або зміна прибутку до оподаткування відповідно до методики, що дорівнює зміні витрат на підтримання об'єму дебіторської заборгованості, зміні витрат, які залежать від кредитних умов та різниця змін валового прибутку, розраховується за формулою (3.16):

$$\Delta \text{Пвал} = \text{Пвал} - \text{В ДЗтов} - \text{ВТ} = \text{ДЗтов}\, max \cdot (1 - k \div t) \cdot p2 \div p1 - \text{ДЗтов} max\, (1 - k \div t) \cdot k\, \text{ДЗтов} - t \cdot k\, T = \text{ДЗтов}\, max\, (1 - k \div t) \cdot (p2 \div p1 - k\, \text{ДЗтов}) - t \cdot kT, \qquad (3.16)$$

Точка максимізації функції, яку ми отримали за параметром t, розраховано за формулою (3.18):

$$\left(\text{ДЗтов}_{\text{мах}} * \left(1 - \frac{\text{k}}{\text{T}}\right) * \left(\frac{\text{P2}}{\text{P1}} - \text{k}_{\text{ДЗтов}}\right) - \text{t} * \text{k}_\text{t}\right) = 0,$$

$$\frac{-\text{К} * \text{ДЗтов}_{\text{мах}} * \left(\frac{P2}{P1} - k_{\text{ДЗтов}}\right)}{\text{К}_\text{т}} - \text{К}_\text{т} = 0, \qquad (3.18)$$

$$t_{орт} = \sqrt{\frac{k * ДЗтов_{max}(\frac{p2}{p1} * k_{ДЗтов})}{k_t}},$$

(3.19)

Оптимальним показником t_{opt} на ПАТ «ПТМЗ» буде:

$$t_{орт} = \sqrt{\frac{1.56*97812*(\frac{164710}{202230}*0.49)}{2.05}} = 172 \text{ дні} \quad (3.20)$$

Оптимальна величина дебіторської заборгованості визначається за формулою (19):

$$ДЗтов(T_{опт}) = (ДЗтов_{max} * (1 - \frac{k}{t} = \left(1 - \sqrt{\frac{k*k_t}{ДЗтов_{max}*(\frac{p2}{p1})*k_{ДЗто}}}\right), \quad (3.21)$$

$$ДЗтов(T_{опт}) = 97812\left(1 - \sqrt{\frac{1{,}56*2{,}05}{97812*(\frac{164710}{202230})*0{,}49}}\right) = 96927 \text{ тис. грн.}$$

Виходячи з розрахунків оптимальним розміром ДЗ є 96927 тис. грн.. На нашому цей показник дорівнює 97812 тис. грн.., що є незначним перевищенням оптимального розміру.

При умові, що боржники будуть повертати борги відповідно до угод, то підприємство буде вчасно розраховуватися з кредиторами та матиме вільні кошти в обігу. Швидший оборот кредиторської заборгованості компенсується перевищенням коштів, які були отримані від боржників, над сумами, що сплатили кредитори.

Для забезпечення ефективного оперативного управління дебіторською заборгованістю на ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод», потрібна чітко визначена послідовність дій у процесі прийняття управлінських рішень. На основі розрахованої методики підприємство може обрати найбільш ефективну

форму управління ДЗ, що забезпечить додаткове надходження готівкових коштів для фінансування поточної діяльності.

Таким чином, запропонована послідовність розрахунків головних показників ДЗ: коефіцієнту пропорційності між зміною дебіторської заборгованості та зміною кредитного періоду; коефіцієнту витрат, який залежать від величини дебіторської заборгованості; коефіцієнту витрат, який залежить від величини кредитного періоду, розширив економіко-математичну модель для розрахунку оптимального обсягу дебіторської заборгованості, що дає змогу її практичного використання.

3.2 Оптимізація дебіторської заборгованості за допомогою розрахунку щоденних балансових залишків

На нашу думку, управління ДЗ не буде ефективним, якщо не провести аналіз руху дебіторської й кредиторської заборгованостей підприємства. Вплив балансових залишків кредиторської й дебіторської заборгованостей на фінансовий стан господарства відбувається з урахуванням рівня платоспроможності та періодичності перетворення дебіторської заборгованості в кошти для погашення кредиторської заборгованості.

Треба зазначити, що дохід від реалізації показує можливість підприємства по погашенню боргів кредиторам. Зазвичай, більша частина ДЗ формуються, як заборгованість покупців. Тому, головним завдання керування рухом ДЗ є встановлення з покупцями таких договірних стосунків, які дозволять підприємству своєчасно вести розрахунки з кредиторами.

Натомість керування рухом кредиторської заборгованості – це встановлення таких договірних взаємин з постачальниками, які ставлять строки й розміри платежів підприємства останнім у залежність від надходження коштів від покупців.

Отже, фактично ми розглядаємо, відразу, управління рухом дебіторської і кредиторської заборгованості одночасно. На практиці реалізація такого управління припускає наявність інформації про реальний стан кредиторської та дебіторської заборгованостей і їх оборотності. Як результат все це дає нам змогу відповісти на запитання, чи є оптимальною політика управління дебіторською заборгованістю на підприємстві.

Отже, проаналізуємо рух коштів за кредиторською та дебіторською заборгованістю на ПАТ «ПТМЗ» за 2017 рік. Виходячи зі звітів підприємства, можна визначити показники, які характеризують рух кредиторської й дебіторської заборгованості. Виручка, за один день, від реалізації становить 281895/365 = 772,32 тис. грн. Відповідна їй дебіторська заборгованість має показник в: 97812 тис. грн. (Оптимальна за розрахунками 96927 тис. грн) . Середня оборотність ДЗ, як результат договірних умов з покупцями становить 127 днів (97812 / 772,32 = 126,6) при оптимальній розрахунковій 172 день. Одноденні витрати на реалізовану продукцію 554,05 тис. грн. (202230 / 365), кредиторська заборгованість за роботи, послуги, товари становить 34126 тис. грн. Отже, середня оборотність кредиторської заборгованості, що відображає умови розрахунків з постачальниками дорівнює 62 дні (34126/ 554,05 = 61,59).

Таким чином, якщо дані розрахунків не змінюються, то кожні 127 дні підприємство буде отримувати грошові кошти від покупців на суму 97812 тис. грн., а кожні 62 дні буде сплачувати кредиторську заборгованість у величині 34126 тис. грн. Отже, з розрахунків вище, ми бачимо стан коштів і рух платежів на кожну дату розрахунків дебіторів з нашим підприємством та розрахунки з кредиторами. При цьому можна побачити, чи утворюють сформовані умови розрахунків дефіцит коштів в обороті, або навпаки появу вільних коштів в обороті, який розмір цих коштів, протягом яких періодів часу вони утворюються, визначити залишки кредиторської й дебіторської заборгованості на кінець періоду, простежити вплив умов розрахунків на фінансовий стан ПАТ «ПТМЗ», дослідити фактори, які утворюють характер цього впливу. Як підсумок, оцінка всього вище зазначеного дає можливість приймати рішення

про зміни умов розрахунків з постачальниками й покупцями в межах наявних можливостей. У таблиці 3.1 зображена динаміка руху грошових коштів під впливом обчислень з постачальниками й покупцями відповідно до умов аналізованого підприємства.

Таблиця 3.1 – Рух кредиторської й дебіторської заборгованості підприємства при відповідності умов розрахунків договірним, тис. грн.

Порядковий номер дня платежу	Надходження платежів дебіторів, тис. грн	Платежі кредиторам, тис. грн	Вільні кошти (+), нестача коштів в обороті (-)
	97812	34126	97812
62		34126	63686
124		34126	29560
127	97812		127372
186		34126	93246
248		34126	59120
254	97812		156932
310		34126	122806
365	85489	30273	178022

Результати розрахунку за один рік показують, що стосунки ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» з кредиторами й дебіторами, що відповідають умовам розрахунків з ними, не є позитивними для підприємства: в обороті практично постійно присутні вільні кошти, надлишок яких послідовно росте. Це може свідчити про неплатоспроможність клієнтів ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод», про непослідовну інвестиційну політику, або ж відсутність чіткого вектору розвитку діяльності підприємства, що ускладнює розпорядження вхідними грошовими потоками.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи роботи зарубіжних та вітчизняних фахівців, щодо сутності дебіторської заборгованості, робимо висновок, що ДЗ – це борг дебітора перед підприємством, що входить до оборотних та необоротних активів та надається на деякий період, за встановленими умовами до оплати, при якому боржник може бути винний: грошові кошти, будь які активи чи цінні папери.

За строком повернення дебіторську заборгованість класифікують на поточну та довгострокову, також слід відмітити безнадійну ДЗ. Фактори які впливають на розмір дебіторської заборгованості поділяють на зовнішні, що включають стан розрахунків в країні, рівень інфляції, вид продукції, ефективність політики центрального банку та на внутрішні до якого входять: кредитна політика підприємства, компетентність фінансового менеджера, види розрахунків і стан контролю за станом ДЗ. Також треба відмітити шість основних етапів управління дебіторською заборгованістю.

Аналіз дебіторської заборгованості здійснюється в декілька етапів за допомогою системи показників, які характеризують її стан. До них відносять: коефіцієнт залучення оборотних коштів, середній періоді інкасації та її оборотність у досліджуваному проміжку часу, період закриття дебіторської заборгованості, показник початку дебіторської заборгованості за датою виникнення та розгляду структури простроченої дебіторської заборгованості, середній період інкасації дебіторської заборгованості, резерв сумнівних боргів, коефіцієнт прострочення дебіторської заборгованості, останнім етапом аналізу системи є визначення суми ефекту, який був добутий від інвестування коштів у дебіторську заборгованість. На основі цього аналізу керівництво підприємства отримує достатньо інформації про структуру та склад дебіторської заборгованості, її частину в сумі поточних активів, середній термін та реальність її погашення, і є основою для прийняття правильних управлінських рішень, що до її оптимізації

ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» є одним з базових підприємств концерну «Нікмас», що спеціалізується на випуску вузлів і деталей для реконструкції парових турбін вітчизняного та зарубіжного виробництва, а також компресорних машин. Оцінюючи баланс ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» за 2013-2017 рр., можемо зробити висновок, що дане підприємство має виробничу спрямованість, бо частка основних засобів перевищує інші складові необоротних активів. Крім того, проходить активне нарощування оборотних активів. У порівнянні з 2013 роком у 2017 році оборотні активи у вартісному вираженні зросли на 145921 тис., що у процентному відношенні складає 180 %. Виходячи з його додатного значення, можна стверджувати що у 2013-2017 роках ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» був забезпечений власними ресурсами. Чистий оборотний капітал протягом 2013-2017 років постійно зростав, що свідчить про спроможність компанії сплачувати поточні зобов'язання та можливість розширення діяльності.

Фінансовий аналіз підприємства протягом аналізованого періоду показав, що підприємство працювало прибутково, хоча темп зростання чистого прибутку мав негативну динаміку і склав 12,41 %. Вважаючи вищі темпи зростання доходу від реалізації та собівартості продукції свідчать про невиконання «золотого правила» на підприємстві. Загалом валюта балансу підприємства зросла, що свідчить про розширення діяльності ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» і обсягів ресурсів, що знаходяться в його розпорядженні.

Оцінка фінансового стану підприємства виявила наявність покращення основних показників. Так, станом на 2013-2017 роки коефіцієнт покриття перевищує критичне значення, встановлене на рівні 1 і має тенденцію до зростання з 1,44 до 1,86, що свідчить про те, що підприємство спроможне розрахуватися за боргами за рахунок оборотних активів.

Ще одним підтвердженням покращення показників ліквідності підприємства є зростання у розглянутому періоді коефіцієнта швидкої

ліквідності на 0,54, який у 2013 році склав 0,67 і дорівнював критичному рівню, встановленому на рівні 0,6-0,8. Показник абсолютної ліквідності знаходився в межах норми і у 2017 році становив 0,01. Це дає підстави стверджувати, що підприємство на даний момент здатне розрахуватися негайно по своїм зобов'язанням. Наявність та величина чистого оборотного капіталу свідчать про можливість розширювати подальшу діяльність зі сплатою своїх поточних зобов'язань.

Протягом досліджуваного періоду залежність підприємства від кредиторів та інвесторів суттєво зменшилась. У 2016 році коефіцієнт автономії склав 0,59 а коефіцієнт фінансування 0,68. Вище за нормативне значення коефіцієнта забезпечення власними оборотними засобами (0,46) свідчить про високу забезпеченість власним оборотним капіталом. Негативним фактором фінансового стану підприємства є погіршення рівня рентабельності .

Аналіз діяльності ПАТ «Полтавський турбомеханічний завод» показав, що стан управління дебіторською заборгованістю на підприємстві знаходиться не на досить високому рівні. Це проявляється у зростанні дебіторської заборгованості та збільшення строків її оборотності. Основною причиною такої динаміки є переорієнтування виробництва і постійний пошук нових клієнтів як на території України, так і за кордоном, викликані складнощами подальшої реалізації компресорної техніки на ринку Російської Федерації, який до 2015 року складав близько 70 % товарообороту концерну «Нікмас». Основні причини різкого скорочення реалізації продукції на території РФ є:

– погіршення україно-російських товарних і дипломатичних відносин;

– поява сильної конкуренції в особі таких сучасних і потужних заводів, як Уралкомпресормаш, в розвиток та маркетинг яких зараз йде активне інвестування.

Нажаль, на платоспроможному європейському ринку вхідний поріг є дуже високим, тому підприємство не витримує конкуренцію з такими гігантами як Atlas Copco, Caterpillar, Ingersoll Rand, Gardner Denver та ін., а ринок

ближнього та дальнього сходу активно відвойовують російські заводи. У зв’язку з цим, концерн вимушений йти на ризик і реалізувати продукцію клієнтам, які мають низьку, або сумнівну платоспроможність, давати розстрочки на платежі, тим самим активно нарощувати суму дебіторської заборгованості. Це неминуче погіршує фінансові показники, але дає можливість на подальше функціонування підприємства і збереження його робочих місць.

В результаті цього зростає і кредиторська заборгованість. Оскільки для нормальної діяльності ПАТ «ПТМЗ» потрібні оборотні кошти, підприємство активно залучає кредитні засоби. І, хоча в балансі превалює позитивне сальдо, строки оборотності дебіторської заборгованості, перевищують аналогічний показник по кредиторській заборгованості в понад 4 рази, що негативно відображається на фінансовій діяльності підприємства.

На основі проведеного аналізу нами були запропоновані такі шляхи оптимізації дебіторської заборгованості:

– управління рухом дебіторської та кредиторської заборгованості, на основі щоденного відслідковування руху платежів дебіторів і кредиторам та стану коштів на кожну дату платежу дебіторів і платежу кредиторам. Щоденний розрахунок показав, що взаємини підприємства з дебіторами й кредиторами, що відповідають умовам розрахунків з ними, несприятливі для підприємства: в обороті майже постійно відсутні вільні кошти, сума залучених коштів послідовно росте.;

– визначення оптимального розміру дебіторської заборгованості при наданні товарного кредиту;

– визначення оптимального кредитного періоду

– оптимізація дебіторської заборгованості в системі управління перспективною платоспроможністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports. [Електронний ресурс] / Why Use Debit Instead of Credit? Consumer Choice in a Trillion-Dollar Market– Режим доступу : https://www.dartmouth.edu/~jzinman/Papers/Zinman_debit_or_credit_FRBNY_04.htm.
2. Frbatlanta. [Електронний ресурс] / Debit vs Credit: A Model of Self-Control with Evidence From Checking Accounts – Режим доступу : https://www.frbatlanta.org//media/documents/news/conferences/2008/08payments/08paymentsFusaro.htm.
3. Manchester Business School [Електронний ресурс] / Youth Vulnerability and Susceptibility to Credit Card Misuse and Indebtedness: A Cross-Country Exploration. Режим доступу : https://www.research.manchester.ac.uk/portal/files/54542615/FULL_TEXT.htm.
4. Procedia Economics and Finance [Електронний ресурс] / receivables at the enterprise. – Режим доступу : https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115006395.htm.
5. ScienceDirect [Електронний ресурс] / The economics of credit cards, debit cards and ATMs: A survey and some new evidence. – Режим доступу : https://www.ualberta.ca/business/barryscholnick/~/media/business/FacultyAndStaff/MBEL/BarryScholnick/Documents/JournalArticles/EconomicsOfCreditCardsDebitCardsAndATMs.htm.
6. Атамас П. І. Бухгалтерський облік у галузях економіки : навчальний посібник / П. І. Атамас – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 392 с.
7. Бабіч В. В. Фінансовий облік (облік активів): навчальний посібник / В. В. Бабіч, С. В. Сагова. − К. : КНЕУ, 2012. − 282 с.
8. Баканів М. І. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / М. І. Баканів. − К. : Кондор, 2010. − 296 с.
9. Бєлозерцев В. В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на

підприємстві / В. В. Бєлозерцев // Економіст. − 2013. − №11. − С. 23-28.

10. Бичик С. В. Словник економічних термінів / Бичек С.В., Даморацкая А. С., Даморацкая И.В. – М.: Выш. шк., 2009. – 271 с.
11. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М. Д. Білик // Фінанси України. – 2013. – № 12. – С. 24-36.
12. Білик М. Д. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / М.Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К. : КНЕУ, 2005. – 592 с.
13. Білуха М. Т. Теорія бухгалтерського обліку: навчальний посібник / М. Т. Білуха. – К. : Цент навчальної літератури, 2011. – 690с.
14. Блакита Г. В. Бухгалтерський облік : практикум : навчальний посібник / Г. В. Блакита, Н. О. Ромашевська. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 151 с.
15. Бланк І. А. Словник-довідник фінансового менеджера / І. А. Бланк. – К. : "Ніка-Центр", 2012. – 480 с.
16. Бланк І. А. Управління активами : методологія / І. А. Бланк. – К. : Ніка Центр; Эльга-Н, 2000. – 720 с.
17. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / І. А. Бланк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 653 с.
18. Бровко О. Т. Актуальні питання управління дебіторською заборгованістю / О. Т. Бровко, Г. В. Блакита // Економічні науки. – 2012. – № 3. – С. 24-25.
19. Василюк М. М. Механізм управління дебіторською заборгованістю в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / М. М. Василюк. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/56.htm.
20. Гаврилишина Б. Д. Економічна енциклопедія: в 3 томах / Б. Д. Гаврилишина. – К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 303 с.
21. Гончарук Р. П. Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів / Р. П. Гончарук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2015. – № 5. – С. 49-59.

22. Гуня В. О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств / В.О. Гуня // Економічний простір. – 2008. – № 19. – С. 124-131.
23. Демкович А. А. Методи аналізу стану дебіторської заборгованості підприємства [Електронний ресурс] / А. А. Демкович. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/18_ADEN_2013/Economics/10_141810.htm.
24. Дублей В. В. Необхідність управління дебіторською та кредиторською заборгованостями в сучасних умовах / В. В. Дублей // Економіка і суспільство. – 2016. – № 11. – С. 2-5.
25. Дячук О. В. Місце кредиторської заборгованості в системі управління підприємством / О. В. Дячук, В. В. Новодворська // Економічні науки. – 2013. – Т. 10. – № 3. – С. 243–251.
26. Ендовицький Д. А Зміст і процедури внутрішньогосподарського контролю дебіторської і кредиторської заборгованості / Д. А. Ендовицький, О. М. Купрюшина // Економічні науки. – 2003. – № 10. – С. 28-38.
27. Ерофеєва В. А. Навчальний посібник Юрай : аудит / В. А. Ерофеєва. – М. : Юрайт, 2014. – 640 с.
28. Ефективна економіка [Електронний ресурс] / Організаційно–методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3453
29. Єдинак Т. С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах фінансово-економічної кризи / Т. С. Єдинак // Держава та регіони. – 2009. – №3. – С.54-57.
30. Жолнер І. В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами : навчальний посібник / І. В. Жолнер – К. : ЦУЛ, 2012. – 368 с
31. Журавель Г. П. Облікова політика підприємства в ринкових умовах: навчальний посібник / Г. П. Журавель, В. Б. Клевець, П. Я. Хомин. – К. : Професіонал, 2012. - 319 с.

32.Завгородній В. П. Бухгалтерський облік в Україні: навчальний підручник / В. П. Завгородній – К. : ДИКСИ, 2008. – 540 с.

33.Загородній В. П. Словник банківських термінів. Банківська справа: термінологічний словник / В. П. Завгородній – К. : Видавництво «Аконії», 2008. – 608 с.

34.Захожай В. Б. Бухгалтерський облік у галузях економіки: навчальний посібник / В. Б.Захожай, М. Ф.Базась, М. М.Матюха, В. М.Базась, В. Б.Захожай, М. Ф.Базась. – К. : МАУП, 2011. − 968 с.

35.Іванілов О. С. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства / О. С. Іванілов, В. В. Смачило, Є. В. Дубровська // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №1. – С. 156-163.

36.Іванов Є. О. Класифікація факторів, що впливають на загальний рівень дебіторської заборгованості підприємства / Є. О. Іванов // Вісник МСУ. – Вип. 1-2. – Т. VIII. – Харків. – 2011. – С. 35-38.

37.Казаковой Н. А. Аудит. Теорія і практика : навчальний посібник / Н. А. Казаковой. – М. : Юрайт, 2014. – 400 с.

38.Камишанов П .І. Сучасний бухгалтерський аудит на підприємствах і в банках / П. І. Камишанов, А.П. Камишанов, Л.І. Камишанова. – М., Элиста : АПП “Джангар”, 2011. – 720 с.

39.Кім Г. Г. Первинні документи бухгалтерського обліку та порядок їх заповнення : навчальний посібник / Г. Г. Кім, В. В. Сопко. – К. : Центр навчальної літератури, 2013. – 480 с.

40.Кірейцев Г. Г. Фінансова звітність підприємств та її аналіз : фінансовий звіт / Г. Г. Кірейцев. – К : ЦУЛ, 2002. – 452 с.

41. Коваленко Д. І. Удосконалення розрахунку оптимального розміру дебіторської заборгованості підприємств легкої промисловості України / Д. І. Коваленко // Інвестиції : практика та досвід. – 2010. – № 16. – С. 65–69.

42.Кононенко О. Аналіз фінансової звітності : навчальний посібник / О. І. Кононенко, О. В. Маханько. – Х. : Фактор, 2008. – 208 с.

43.Костирко Л. А. Формування кредитної політики підприємств в ринкових

умовах / Л. А. Костирко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2011. – №23 (II). – С. 35-43.

44. Кравчук Т. В. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Т. В. Кравчук, А. В. Височина // Економіка і суспільство. – 2016. – № 11. – С. 259.
45. Кузнецова С. А. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в умовах антикризового регулювання стану підприємств : монографія / С. А. Кузнецова. – Тернопіль : Тернопільська академія народного господарства. – 2004. – 256 с.
46. Лищенко О. Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / О. Г. Лищенко, Г. М. Бескота // Держава і регіони. – 2009. – №1. – С. 114-117.
47. Лівошко Т. В. Шляхи покращення управління дебіторською заборгованістю підприємства [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7 _103.pdf. – 2014.
48. Матицина Н. А. Фінансова політика підприємства як інструмент управління дебіторською заборгованістю / Н. А. Матицина // Бухгалтерський облік та аудит. – 2007. – № 7. – С. 25-28.
49. Матицина Н. О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю / Н. О. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 12. – С. 38-42.
50. Мельник А. Є. Аналіз дебіторської заборгованості [Електронний ресурс] / А. Є. Мельник, О. О. Сорокопуд. – Режим доступу : http://www.rusnauka .com/12_KPSN_2010/Economics/ 63069.doc.htm.
51. Москалюк Г. О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості : напрями удосконалення і розвитку / А. Є. Москалюк // Ефективна економіка. – 2013. – №. 4. – С. 25-28.
52. МСБО 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка" [Електронний ресурс] : Закон України №929-015 від 17.10.2013 – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.

53. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс] : Закон України № 929-016 від 01.01.2012 – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.
54. Новицька Н. В. Теоретичні аспекти понять «дебіторська заборгованість» і «кредиторська заборгованість» / Н. В. Новицька // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №. 2. – С. 286-290.
55. Новікова Н. М. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства / Н. М. Новікова // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 1. – С. 75-82.
56. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua
57. Партин Г. О. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник / Г. О. Партин , Н. Є. Селюченко. – Львів : Львівська політехніка, 2010. – 332 с.
58. Пашковский В. С. Деформация денежных отношений и ее воздействие на бюджет / В. С. Пашковский // Финансы. – 1998. – № 12. – С. 40-44.
59. Пінчук Т. А. Організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / А. Т. Пінчук // Ефективна економіка – 2014. – № 10. – С. 36-41.
60. Подиновский В. В. Парето-оптимальные решения многокритериальных задач : учебное пособие / В. В. Подиновский, В. Д. Ногин. – М. : Наука, 1982. – 198 с.
61. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» затверджено наказом Міністерства фінансів № 237 від 08.10.1999 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua.
62. Полтавський турбомеханічний завод [Електронний ресурс] / Про підприємство. – Режим доступу : http://old.ptmz.com.ua/
63. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV (із змінами і доповненнями). – Режим доступу : http//www.rada.gov.ua.

64. Рогуленко Т. М. Аудит. Практикум : навчальний посібник / Т. М. Рогуленко. – М. : Юрайт, 2013. – 544 с.
65. Стандарт (положення) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: затверджено Міністерством фінансів України від 08.10.99 № 237.№ 725/4018. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/z0725-99
66. Тучак О. Управління дебіторською заборгованістю / О. Тучак // Баланс, 2012. − С. 19-24.
67. Український портал аудиту [Електронний ресурс] / Дебіторська заборгованість. – Режим доступу: http://proaudit.com.ua/standart/p-s-bo-10-deb-torska-zaborgovan-st.phtml
68. Федорченко О. Є. Методи управління дебіторською заборгованістю на підприємстві / О. Є. Федорченко // Формування ринкової економіки : збірник наукових праць. – К. : КНЕУ, 2008. – Ч. ІІ. – С. 605-613.
69. Феофанов Л. К., Денисов Д. В. Методичні підходи з організації обліку та аудиту кредиторської заборгованості на підприємстві / Л. К. Феофанов, Д. В. Денисов // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – №. 12. – С. 65-68.
70. Чухно І. С. Методика налізу дебіторської заборгованості підприємства [Електронний ресурс] / І. С. Чухно. – Режим доступу : http://intkonf.org/chuhno-is-metodika-analizu-debitorskoyizaborgovanosti-pidpriemstva/.